

CARTIER

DICTIONAR

Michel Zimmermann a predat istoria Evului Mediu la Universitatea Versailles-Saint-Quentin-en-Yvelines. Este membru corespondent al Institut d'Estudis Catalans (I.E.C.) din Barcelona și membru al Société des Historiens Médiévistes de l'Enseignement Supérieur Public (S.H.M.E.S.P.).

De același autor:

Histoire de la Catalogne (în colaborare cu Marie-Claire Zimmermann), Paris: PUF, „Que sais-je?”, 1997

La Catalogne (în colaborare cu Marie-Claire Zimmermann), Paris: PUF, „Que sais-je?”, 1998

Auctor et Auctoritas. Invention et conformisme dans l'écriture médiévale (lucrare colectivă coordonată de Michel Zimmermann), Paris: École des chartes, 2001

Écrire et lire en Catalogne. IXe - XIIe siècle, Madrid: Casa de Velázquez, 2003

CARTIER
DICTIŃONAR

Michel ZIMMERMANN

**O cronologie
a Evului Mediu**

Traducere din franceză de Gabriela ȘICLOVAN

CARTIER

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 24 05 87, tel.: 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2, București.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: codexcartier@gmail.com

www.cartier.md

Difuzare:

București: Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: codexcartier@gmail.com

Chișinău: bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, sectorul Ciocana. Tel.: 34 64 61.

Cărțile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

LIBRĂRIILE CARTIER

Casa Cărții, bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chișinău. Tel.: 34 64 61.

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel./fax: 24 10 00.

Librăria Vărul Shakespeare, str. Șciusev, nr. 113, Chișinău. Tel.: 23 21 22.

Colecția *Cartier dicționar* este coordonată de Valentin Guțu

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Dorin Onofrei

Coperta seriei și coperta: Vitalie Coroban

Design și tehnoredactare: Marina Fusa

Prepress: Editura Cartier

Tipar: Bons Offices (nr. 63)

Michel Zimmermann

CHRONOLOGIE DU MOYEN ÂGE

© Editions du Seuil, 2007

Michel Zimmermann

O CRONOLOGIE A EVULUI MEDIU

Ediția I, aprilie 2008

© Cartier, 2008, pentru prezenta versiune românească.

Această ediție a apărut în 2008 la Editura Cartier într-un tiraj de 610 exemplare. Toate drepturile rezervate. Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Zimmermann, Michel

O cronologie a Evului Mediu / Michel Zimmermann; trad. din fr.: Gabriela Șiclovian; cop.: Vitalie

Coroban. – Ch. : Cartier, 2008 (Tipogr. "Bons Offices" SRL). – 256 p.; (Col. *Cartier*

dicț. / coord. col.: Valentin Guțu). Tit. orig.: Chronologie du moyen age

ISBN 978-9975-79-471-8

CZU 94(4)"375-1492"(038)

Z 66

Introducere

Periodizarea academică tradițională atribuie denumirea de Ev Mediu epocii cuprinse între Antichitate și Epoca Modernă, între secolul al V-lea și secolul al XVI-lea. Destrămarea unității lumii romane marchează începutul Evului Mediu și, astfel, a părut convenabil ca începutul perioadei să fie fixat în 476, odată cu dispariția titlului imperial în Occident. Dar mai ales pentru că această dată are, din perspectiva istoricului, o relevanță simbolică. În ceea ce privește sfârșitul perioadei, istoricii nu sunt unanimi, optând fie pentru 1453, data cuceririi Constantinopolului de către turci, fie pentru 1457, data inventării tiparului, fie pentru 1492, data descoperirii Americii de către Cristofor Columb și a lărgirii orizonturilor europene spre o lume cu totul nouă.

Așadar, Evul Mediu durează un mileniu și ar fi un adevărat pariu să vrei să propui o cronologie exhaustivă a perioadei. Pe de o parte, trebuie să te străduiești să inventariezi evenimentele care merită să fie reținute pentru impactul lor istoric, adică pentru schimbările pe care le-au introdus și pentru influența pe care au exercitat-o asupra societății care le-a găzduit. Pe de altă parte, este important să definești perspectivele, deoarece isto-

ria lumii este, în această epocă, dispersată în mai multe spații compartimentate și izolate între ele. Trebuie deci să propunem o cronologie logică și selectivă.

Am ales ca, în această prezentare a Evului Mediu, să privilegiem Europa și, în special, Europa occidentală. Într-adevăr, această perioadă reprezintă aici o schimbare majoră în raport cu epoca romană: o transformare a civilizației, odată cu triumful și expansiunea creștinismului, dar și transformări geografice, odată cu încorporarea unor noi parteneri într-o istorie comună și cu deplasarea către nord și către spațiul continental a centrului de greutate al unei Europe concentrate până atunci pe Mediterana. Din mai multe puncte de vedere, realitatea geopolitică a Europei se construiește în Evul Mediu; or tocmai această construcție actuală a servit drept fir director pentru elaborarea acestei cronologii. E lesne de constatat că actuala hartă a Europei este, în linii mari, trasată încă din epoca medievală și că originea statelor, precum și revendicările naționale, își au rădăcinile aici. Încă din această epocă, Europa occidentală constituie un spațiu cultural omogen, caracterizat prin folosirea comună a limbii latine și prin practicarea unui creștinism „roman”, conform cu uzanțele scaunului sfântului Petru, iar, mai apoi, începând din secolul al IX-lea, aflat sub autoritatea pontifului roman, „vicar al lui Hristos”. Conceptul de Ev Mediu, a cărui origine și semnificație le vom evoca aici, este comod și unanim admis pentru a desemna perioada

care separă Antichitatea de Epoca Modernă, dar nu este adecvat decât pentru a caracteriza istoria Europei occidentale, chiar dacă a fost utilizat ulterior, prin analogie, pentru a descrie societăți care prezintă afinități evidente cu cea a Europei medievale. Construcția geografică, politică și ideologică pe care o alimentează rezultă dintr-o perspectivă asupra istoriei perioadei care aparține europenilor generațiilor ulterioare. Dar acest concept este total inadecvat spre a descrie civilizațiile vecine, cu care Europa în curs de formare s-a aflat în contact: Islamul, dar și Europa orientală bizantină, în care supraviețuiește un Imperiu Roman elenizat, și, în sfârșit, cu atât mai mult, lumile orientale sau africane, care nu stabilesc legături cu Europa decât târziu și sporadic. Cu toate acestea, cronologia va rezerva un loc important civilizațiilor vecine Europei, de vreme ce civilizația medievală s-a construit odată cu ele, uneori împotriva lor și alteori grație lor, și pentru că, în întreaga perioadă, există curente de schimb și de influență între Europa și vecinii săi. Europa occidentală nu deține monopolul creștinismului. Moștenirea creștină este împărțită, mai întâi, cu acele comunități care au aderat la ereziiile cristologice și care au fost, în mare măsură, înglobate în lumea musulmană și, apoi, cu cealaltă creștinătate, greacă și bizantină, în care se perpetuează Imperiul Roman. În ceea ce privește Califatul musulman, acesta s-a construit parțial în secolele al VII-lea și al VIII-lea, în urma cuceririlor efectuate

în detrimentul creștinismului, dar între el și Occidentul creștin se efectuează schimburi comerciale și culturale importante și se conturează chiar zone de convivialitate, ca, de exemplu, în Spania, capabile să alimenteze un anume sincretism, ca în Sicilia. Dacă perioada medievală este cea în care Europa își elaborează identitatea și fundamentele primatului său, ea este, deopotrivă, și perioada în care această geneză identitară este alimentată de transmițeri și de influențe, de confruntări cu vecinii. Am considerat util să împărțim cronologia noastră în mai multe secvențe, care nu corespund doar unor etape ce se succed în timp, ci reprezintă tocmai etapele decisive ale construcției Europei. Mileniul medieval nu este nicidecum perioada nediferențiată pe care și-o reprezintă încă și azi marea masă a francezilor. Formarea Europei se realizează lent și nu se traduce imediat în termeni de putere. Într-o mie de ani, istoria nu a rămas încremenită; ea este ritmată de momente foarte diverse. Istoricii disting, în cuprinsul perioadei medievale, trei etape: Evul Mediu timpuriu (500-950), care corespunde formării, pe ruinele Imperiului Roman, a regatelor creștine și, apoi, unificării lor progresive, sub conducerea poporului franc și a lui Carol cel Mare, precum și edificării unei noi civilizații, bazate pe creștinism. În timpul acestei epoci de formare, Europa rămâne prea puțin importantă comparativ cu civilizațiile vecine, în particular cu Islamul, care ajunge atunci la apogeu. O a doua perioadă (950-1250) este

numită, uneori, Evul Mediu central și, alteori, Evul Mediu propriu-zis sau adevăratul Ev Mediu. Ea corespunde apogeului creștinătății occidentale și reprezintă o epocă de excepțională înflorire, atât pe plan politic, cât și pe plan economic, a Europei occidentale. Rezultă de aici o adevărată răsturnare a conjuncturii, care antrenează o deschidere a Europei către lumile exterioare, sub forma unor schimburi economice, a unei expansiunii comerciale și a unor expediții militare, precum cruciadele. Perioada 1250-1500 este numită, uneori, Evul Mediu târziu. Până de curând, istoricii o caracterizau ca pe o perioadă de criză. Desigur, ea este marcată de conflicte și de dificultăți (războaie, ciumă neagră, foamete), dar este și o perioadă de transformări, în decursul căreia se constituie fundamentele statului modern și din care se ivește, de la mijlocul secolului al XV-lea, o lume nouă. De acum înainte, Europa este capabilă să întreprindă descoperirea lumii și expansiunea sa planetară. Cronologia privilegiază, așadar, două tipuri de fapte: evenimentele politice, dar și faptele de civilizație care inaugurează mutații majore în viața colectivă a societăților, în special în domeniul cultural. Desigur, Europa nu se naște din nimic; ea se alimentează din moșteniri și se construiește pe fundamente antice, care se perpetuează atât în instituții, cât și în gândirea medievală, fie și transformate în însăși semnificația lor, precum ideea de imperiu și nostalgia unei puteri universale. Dar noile fundamente sunt și mai im-

portante. Construcția Europei este un fenomen politic și, totodată, cultural; ea este coextensivă expansiunii creștinismului. Epoca medievală exprimă voința de a institui o ordine creștină, de a întrupa în viața oamenilor și de a traduce în instituțiile lor o religie revelată și promisiunea mântuirii pe care aceasta o conține. Dar această voință este tributară oamenilor, slăbiciunilor lor, rivalităților și diversității lor. Totodată, această unitate, care fondează Europa, trebuie să se acomodeze cu dispersia și pluralitatea puterilor. Afirmarea politică a Europei își are rădăcinile în unitatea de civilizație și, în același timp, în diversificarea crescândă a puterilor. Unitatea Europei în formare, bazată pe civilizația creștină, și diversitatea sa politică sunt două fenomene contemporane, care interferează constant și generează conflicte. Creștinismul face Europa, dar cadrul Bisericii oficiale, care dirijează, controlează creștinarea și se constituie în garant al menținerii acestei unități, este, deseori, resimțit ca ceva constrângător. Deseori, statele naționale se afirmă prin contestarea și respingerea puterii Bisericii. Europa se construiește, în egală măsură, și împotriva Bisericii. Coexistența adeziunii la creștinism și a conflictelor între statele creștine și instituția ecleziastică ce pretinde a asigura difuzarea mesajului creștin – dar care a instituit ea însăși, de la început, distincția dintre puterea temporală și puterea spirituală ca pe o condiție prealabilă a exercitării misiunii sale –, este un element fundamental de ori-

ginalitate în construcția Europei. În decursul Evului Mediu asistăm la edificarea progresivă a unor entități politice, care se sprijină pe conștiința și pe animația unui sentiment colectiv de identitate: statele naționale se nasc în Evul Mediu. Evul Mediu european reunește o unitate de civilizație fondată pe expansiunea creștinismului, cu afirmarea în măsură tot mai mare a statelor suverane. În calitate de factor responsabil pentru transmiterea credinței și de judecător al ortodoxiei credincioșilor, Biserica înțelege să exercite o tutelă asupra tuturor oamenilor, inclusiv asupra suveranilor, care vor trebui să dea seamă în fața lui Dumnezeu pentru mântuirea poporului care le-a fost încredințat. Această deținere a adevărului revendicată de Biserică explică faptul că ideea de toleranță a fost necunoscută în Evul Mediu. Toleranța însă, în sensul contemporan al termenului, ar fi condus la relativizarea impactului adevărului creștin și la admiterea posibilității unor adevăruri alternative. Totuși, acest adevăr este vehiculat de Biserică, o instituție umană, prin urmare, failibilă. Derivă, de aici, existența unor conflicte recurente între anumiți credincioși, care aderă la credința creștină și doresc s-o urmeze pentru a-și asigura mântuirea, și Biserica, cea care pretinde să le dicteze modalitățile acestei adeziuni, în timp ce propriii reprezentanți nu constituie ei înșiși modele de ascultare. Deținând adevărul, Biserica nu va ști să se arate tolerantă față de atitudini care îi apar drept erori, în măsura în care cei

care scapă de sub tutela ei își periclitează mântuirea. Căci numai supunerea față de Biserică poate garanta adeziunea la adevărul credinței. În fața revendicării individuale sau a voinței de emancipare, Biserica nu poate oferi decât iertarea acordată păcătosului care se căiește. În societatea medievală, ateismul și ideea de pluralism spiritual lipsesc, dar Biserica le apare unora ca un obstacol față de transmiterea deplină a mesajului creștin. Acest comportament de nesupunere se află la originea fenomenului ereziei.

O cronologie a Evului Mediu

---

370 – 476

Dacă secolul al V-lea marchează sfârșitul Imperiului Roman, datat în mod tradițional în 476, acest sfârșit nu este, de fapt, nici brusc și nici măcar neașteptat. El survine ca urmare a unui dublu fenomen, creștinarea Imperiului și instalarea, în limitele acestui Imperiu creștin, a popoarelor germanice, fenomen de lungă durată, care nu are niciun fel de puncte comune cu „invaziile”, folosite mult timp pentru a-l caracteriza. Aceste două evenimente se derulează într-o sincronie animată de un uimitor schimb reciproc de situații. Într-adevăr, tocmai în momentul în care universalismul creștin vine să continue și să consolideze universalismul roman, Imperiul, devenit creștin, primește popoarele „barbare” și se dislocă progresiv; or aceste popoare – dintre care unele au aderat la erezia ariană, care respinge dogma Trinității, iar altele au rămas păgâne – impun populațiilor „romance” creștinate o putere străină atât din punct de vedere politic, cât și din punct de vedere religios. Astfel, Evul Mediu se naște din dubla mișcare de recucerire creștină și de individualizare politică. El face ca voința de a înfăptui pe pământ utopia creștină să coincidă cu procesul de afirmare a națiunilor europene.

- Circa 370.** Începutul „marilor migrații”. Goții, originari din bazinul inferior al Vistulei și instalați încă de la sfârșitul secolului al III-lea în stepele de la Marea Neagră, divizați în ostrogoți (goții de est) și vizigoți (care au trecut la nord de Dunăre, în fosta Dacie), sunt atacați de huni. Regatul ostrogoților este distrus. Vizigoții cer permisiunea de a trece Dunărea pentru a-și găsi refugiu în Imperiu. Împăratul Valens acceptă, intenționând să-i folosească drept soldați.
- 9 august 378.** Bătălia de la Adrianopol. Vizigoții se răscoală și zdrobesc armata romană. Împăratul Valens este ucis.
- 382.** Împăratul Theodosios I îi instalează pe vizigoți ca federați în Tracia și în Moesia (pe baza unui tratat – sau *foedus* –, concesionându-le pământuri în schimbul serviciului militar). Alaric își ia titlul de rege al vizigoților.
- 8 noiembrie 392.** Edictul lui Theodosios I. Creștinismul devine religie de stat în Imperiul Roman. Orice manifestare a cultului păgân – precum sacrificiile private – este interzisă.
- 395.** Moartea lui Theodosios I. Împărțirea Imperiului Roman între cei doi fii ai săi: Honorius, care primește

Occidentul (a cărui capitală devine Ravenna, în 404) și Arcadius, care conduce Orientul (având drept capitală Constantinopolul).

- Circa 400.** Francii salieni, confederație de triburi cantonată, din 358, în Toxandria, pe cursul inferior al Rinului, cu statut de federați, pătrund în Imperiu și înaintază lent către sud. Alte triburi ale francilor ocupă cursul mijlociu al Rinului (francii ripuari). Mai la sud, alamanii sunt instalați între Main și Dunăre.
- 31 decembrie 406.** Marea invazie barbară în Galia. Vandalii, alanii și suebii trec Rinul înghețat, aproape de Mainz, și se răspândesc în Galia, jefuind-o.
- Circa 406.** Sfântul Ieronim desăvârșește Vulgata, traducerea Bibliei în limba latină.
- Circa 407.** Legiunile romane părăsesc insula Marea Britanie. Primele raiduri în Britania ale anglilor, iuților și saxonilor de pe coastele Mării Nordului.
- 409.** Vandalii, suebii și alanii pătrund în Spania.
- 410.** Cucerirea și jefuirea Romei de către vizigoții lui Alaric.
- 412.** Vizigoții pătrund în Galia. Ei sunt instalați ca federați în Galia Narbonensis, dar regele lor, Athaulf, rupe tratatul și ia în stăpânire cea mai mare parte a Aquitaniei, în 413. El pretinde că pune forța goților în slujba Imperiului Roman.